

МАДАГАСКАРСЬКА РУКОНІЖКА, АБО

АЙ-АЙ, НЕ ЗНИКАЙ!

Усім відомий повнометражний, захоплюючий і надзвичайно популярний мультфільм „Мадагаскар” та комедійний мультсеріал „Пінгвіни Мадагаскару”, одним із персонажів яких є Моріс. Цей смішний лемур (вид Індрі) – мудрий радник хвалькуватого короля лемурів Джуліана. Раніше він проживав на Мадагаскарі, але згодом разом зі своїм королем перебрався до Центрального зоопарку Нью-Йорка. Нікого не нагадує цей персонаж? Так, звісно це

найдивовижніший та рідкісний вид нічних мокроносих приматів – мадагаскарська руконіжка (*Daubentonia madagascariensis*), або ай-ай, єдиний представник родини *Daubentoniidae*, підряду *Prosimii*, ряду *Primates*. Її відкрив у 1780 році натураліст П’єр Соннера під час робочої поїздки на екзотичний острів Мадагаскар. До речі, під родину цих тварин назвали на честь французького натураліста Луї Жан-Марі Добантона, який жив у 1716–1800 роках.

Упродовж тривалого часу вчені не могли класифікувати руконіжку та визначити її місце у сучасному тваринному світі. Спочатку їх вважали гризунами, але потім вчені дійшли висновку, що це – лемури особливої групи. Висували гіпотезу, що руконіжки є поодинокими мешканцями тропічних лісів та бамбукових заростей на півночі Мадагаскару, однак нещодавно її спростувала дослідниця фауни Мадагаскару Елінор Стерлінг. Вивчаючи поведінку ай-ай, вона з’ясувала, що тварини пересуваються в пошуках їжі парами. Як це відбувається? Звірятка рухаються одне за одним. Якщо, наприклад, одна тварина перестрибує на найближче дерево, то за допомогою певного звуку обов’язково сповістить про це свого напарника. Такі ж пари утворюють самиці та самці під час шлюбних ігор

Ось як описав цих тваринок у своїй книзі „Я і ай-ай” відомий натураліст та знавець природи Джеральд Даррелл:

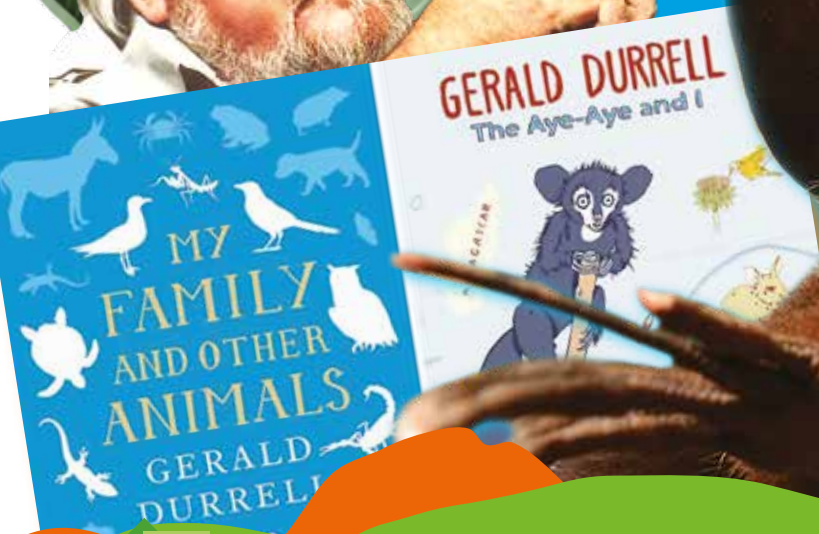
„Він спустився до мене гілками з темряви. Його круглі гіпнотизуючі очі сяяли. Схожі на ложки вуха-радару крутилися туди-сюди, незалежно один від одного. Білі вуса пересмикувались і ворушилися, наче антени. Чорні руки з тонкими, витонченими, пальцями – третій особливо витягнутий, – чіплялися за гілки, наче пальці піаніста, який грає складну н'єсу Шопена”.

Доволі дивна назва виду ай-ай виникла у зв'язку зі звуками, які видає перелякана тваринка. До речі, вона веде нічний спосіб життя. Для когось руконіжки схожі на прибульців із космосу, хтось вважає їх втіленням зла. Місцеві жителі Мадагаскару – малагасійці (мальгаші, малагасі) – майже не згадують ай-ай в етнічному фольклорі, тому що бояться вголос назвати цю тваринку,

наче ім'я Волдеморта, персонажа серії романів про Гаррі Поттера. Зрештою, такого слова у лексиконі мальгашів просто не існує. Боячись Боже убити мадагаскарську руконіжку. Згідно з повір'ям, це призведе до трагічної загибелі мисливця. Аборигени розповідають, що ці незвичні істоти дуже часто підкладають мандрівникам, які ночують у джунглях, трав'яні подушки. Якщо, прокинувшись, мандрівник знайде таку подушку під головою, то розбагатіє, але якщо вона лежатиме в ногах, на мандрівника спадуть усі біди.

Мадагаскарська руконіжка – це унікальний ссавець з довгою, волохатою, чорною або бурою шерстю, божевільними очима, довгим, пухнастим сріблясто-чорним хвостом і величезними кістлявими пальцями. Маса тварини сягає 2–3 кг, довжина тіла 40–45 см, а хвоста 50–60 см. У темряві в ай-ай яскраво світяться жовті або зеленкуваті очі, а великі шкірясті овалні вуха позбавлені волоссяного покриву. Тваринки вловлюють найменший шелест, мають дуже добрий нюх та чудовий зір.

Статеве дозрівання у руконіжок починається у три роки, а період парування найчастіше припадає на весну. Вони всеїдні: харчуються личинками, горіхами, грибами, наростами на корі дерев, фруктами. Добувають їжу ай-ай оригінальним способом. Тваринки полюбляють личинок жуків і, знищуючи їх, рятують дерева від за-

гибелі. Недарма їх називають мадагаскарськими дятлами. Руконіжка відшукує личинок під корою з допомогою своєї рідної ехолокації, постукуючи середнім пальцем по дереву. Потім тваринка прогризає кору, наколює знахідку на третій палець і кладе її в рот. Міцними вигнутими різцями ай-ай розгризає кокосові горіхи, стебла бамбука, цукрової тростини та інших рослин. Різці також служать для лущення насіння. Приматам до вподоби солодкуваті плоди, до речі, вони виїдають м'якуш, не забуваючи діставати кісточки. Улюблений напій мадагаскарських руконіжок – кокосове молочко.

Спостерігати за життям цього чарівного, полохливого звірятка в природних умовах надзвичайно складно. Зазвичай руконіжки ховаються на вершинах дерев або у бамбукових заростях, там і харчуються. Ці мокроноси мавпи будують на деревах не одне гніздечко, а декілька. Більшу частину життя вони проводять у гнізді, де дримають, обгорнувшись пухнастим хвостом, а після заходу сонця відправляються на пошуки їжі. Ай-ай здатні й до акробатичних трюків: від енергійних стрибків до зависання у повітрі на гілці лише на задніх кінцівках, а от вільними передніми можуть розчісувати собі шерсть.

Знищення тропічних лісів дуже ускладнює зустрічі самців і самиць у шлюбний період. А мати-руконіжка з дитинчам сьогодні рідкісне явище. У руконіжок немає чітко визначеного періоду парування, однак малеча з'являється, як правило, на кінець періоду дощів,

коли природа щедро годує тварин. Самиці раз на 2–3 роки народжують одне дитинча, а вагітність триває 5,5 місяців. На відміну від інших ссавців, молочні залози ай-ай розташовані в паху. Лактація триває приблизно рік, після чого малеча переходить на дорослий тип харчування. Однорічний малюк досягає приблизно $\frac{2}{3}$ величини дорослої особини.

Для збереження виду в 1966 році на острові Нусі-Мангабе, що розташований вдовж східного узбережжя Мадагаскару, створили спеціальний резерват (природоохоронну територію) для мадагаскарських руконіжок. У дикій природі залишилося лише 50 цих унікальних приматів. Вид занесений до Червоної книги. Малоімовірно, що вам вдасться зустріти ай-ай у природному середовищі існування. Але в деяких зоопарках – цілком можливо. Нещодавно весь світ обговорював народження дитинчати ай-ай в зоопарку Денвера. У неволі руконіжки живуть до 26 років. З'явилася надія, що рід ай-ай не зникне, і колись у мадагаскарських лісах знову лунатиме обережне постукування довгого пальця по корі й звучатиме незадоволене „хм“.

Володимир Іванець,
учитель біології
Поршнянської філії I-II ст.
ЗДО-033СО I-III ст.
ім. Героя України
Миколи Паньківа Солонківської
сільської ради Львівської області,
переможець конкурсу
„УЧИТЕЛЬ РОКУ – 2020“ за версією
науково-популярного природничого
журналу „КОЛОСОК“
у номінації „БІОЛОГІЯ“

